

UDK: 316.48:331.556.44(497.4)

Pregledni rad

Priljeno: 18. 10. 1995.

Bojan Trnovšek

Velenje

KONFLIKTI KOT POSLEDICA MIGRACIJ

POVZETEK

Procesi priseljevanja delovne sile oziroma imigracijski tokovi v 60-ih letih, so prvič v zgodovini spremenili Slovenijo v imigrantsko družbo. Priseljevanje je potekalo pretežno v rudarska in industrijska mesta. Po popisu leta 1991 jih je bilo v Sloveniji stalno naseljenih že približno 227.000. Pri tem gre za imigracijo delovne sile, ki je pretežno nekvalificirana in izvira iz za nas povsem tujega kulturno-zgodovinskega okolja. Ob osamosvojitvi leta 1991 je Republika Slovenija sprejela dva pomembna zakona, ki sta posegla na selitvene tokove v Sloveniji in sicer Zakon o državljanstvu Republike Slovenije in Zakon o tujcih. Danes je Slovenija po eni strani za vzhodnoevropske in azijske države tipična tranzitna država, po drugi strani pa je za državljane nekdanjih jugoslovanskih republik, še posebno za državljane iz kriznih območij, tipična imigrantska država. Geografski položaj Slovenije pa ima v migracijskih dogajanjih vlogo tampona migracijskih pritiskov iz vzhoda proti zahodu. Danes so v slovenski postosamosvojitveni družbi vsi etnični predsodki in sovražnosti našli plodna tla za razvoj. Razlogi za to so v glavnem nezaposlenost, politična nestabilnost in stalna negotovost glede prihodnje uspešnosti gospodarstva, pa tudi način, kako uradna politika obvladuje in nadzoruje pritok imigrantov in beguncev v Slovenijo. Prisotnost množice razseljenih oseb, katerih jezik, način življenja in kulturne vrednote so drugačne od slovenske izkušnje, pomeni prvič v novejši zgodovini slovenske družbe resnično nevarnost diskriminacije in v končni fazi svari pred uporabo nasilja za urejanje osebne in javne nestrpnosti in sovraštva.

KLJUČNE BESEDE: migracijski pritisk, odnos do tujcev, konflikt, etnična distanca, nestrpnost, nacionalizem, Slovenija

KLJUČNE RJEČI: migracijski priljev, odnos prema strancima, sukob, etnička distanca, netrpeljivost, nacionalizam, Slovenija

KEY WORDS: migration pressure, relations to foreigners, conflict, ethnic distance, intolerance, nationalism, Slovenia

Uvod

Prelomno leto 1989 zaznamujejo velike politične spremembe v Vzhodni Evropi, ki se kažejo predvsem v vzpostavljanju demokratičnega političnega sistema. Tako velike spremembe seveda niso vplivale samo na politični podsistem, temveč tudi na druge podsisteme. Proces in pojavi, ki so vplivali na migracijske tokove, so: razpad in nastanek novih držav, liberalizacija prehajanja mej, visoka stopnja nezaposlenosti, znižanje življenjskega standarda v vzhodni državah, razslojevanje ipd. Vsi ti pojavi in procesi so vplivali na povečanje migracijskih tokov iz vzhoda proti zahodu, hkrati pa ti pojavi in njihove okoliščine vplivajo na iskanje novih pristopov pri reševanju migracijske politike. Tako so države Evropske skupnosti s Schengenskim sporazumom tudi normativno uredile enotne kriterije in uskladile medsebojne režime na mejah, poostriale so pogoje za vstopanje, gibanje in prebivanje tujcev iz držav nečlanic.

Slovenija se je v tem obdobju izoblikovala v samostojno državo z relativno visokim življenjskim standardom, vendar tudi z relativno visoko stopnjo nezaposlenosti. Njen geopolitični položaj jo uvršča med države, ki mejijo na Evropsko zvezo na eni strani ter na državi nastali z razpadom bivše SFRJ oziroma razpadom nekdanjega vzhodnega bloka. Prav ta položaj je Slovenijo dolgo časa postavljal v vlogo izrazito tranzitne države, vendar pa se je v zadnjem času njena vloga spremenila. Tako lahko za Slovenijo že trdimo, da postaja tudi imigrantska država.

Ob osamosvojitvi leta 1991 je R Slovenija sprejela dva pomembna zakona, ki sta posegla na selitvene tokove v Sloveniji in sicer Zakon o državljanstvu Republike Slovenije in Zakon o tujcih. Za oba zakona je značilno, da sta nastajala v specifičnih zgodovinskih okoliščinah, ki zaradi relativno hitrega osamosvajanja R Slovenije niso dopuščale izgraditve konsistentnega prava. V R Sloveniji problematiko tujcev ureja Zakon o tujcih, na katerega izvajanje neposredno vplivajo naslednji dejavniki (Debelak, 1993: 41-43):

- vojna v republiki nekdanje SFRJ in s tem povezana problematika začasnih

beguncev v Republiki Sloveniji;

- imigracijsko gibanje - izreden pritisk na južni meji in dejstvo, da Slovenija postaja ne samo tranzitna, temveč tudi ciljna država;
- neodločnost politike oziroma stereotipno obravnavanje imigrantske politike predvsem z vidika posameznih političnih strank (nestrpnost do tujcev);
- pritisk javnega mnenja na posamezne kategorije tujcev - posebno oficirjev JLA;
- socialni in fiskalni vidiki;
- slaba koordinacija resornih ministrstev in neizdelana strategija nacionalnih programov.

Sodobni migracijski tokovi v Evropi

Danes postajajo sodobne mednarodne migracije zaradi naraščanja migracijskih tokov vedno težje obvladljive. Do krepitev migracijskih tokov prihaja v času gospodarske recesije, naraščanja brezposelnosti in naraščanja rasnih, narodnostnih in verskih nasprotij. Zato je po mnenju mnogih treba mednarodne migracije zmanjšati predvsem s pomočjo državam iz katerih je odseljevanje najštevilnejše. Prav tako se z obdobjem naftne krize v sredini sedemdesetih let končuje t.i. klasično obdobje¹ migracij. S tem se spremeni tudi migracijska politika imigrantskih držav, od liberalizma proti poudarjanju nacionalnih interesov. Na sodobne migracijske tokove v Evropi vplivajo predvsem naslednji dejavniki:

- razvojne spremembe na Zahodu,
- razpad socialističnih sistemov v Vzhodni in Srednji Evropi,

¹ Klasično obdobje mednarodnih migracij so označevala pomembna dogajanja: velika gospodarska kriza 1920-30 z razpadanjem gospodarskih sistemov in 2. svetovno vojno, ki so povzročala velike migracijske premike v Evropi in emigracije iz Evrope. Hladna vojna je vplivala na migracije Vzhod - Zahod. Z obnovo in razvojem povojne Zahodne Evrope je prišlo predvsem v 60. ih letih do množične rekrutacije imigrantskih delavcev, do nadomestitve spontanih in ilegalnih imigracij z organiziranimi in legalnimi imigracijami. Te so sprva slonele na rotacijskem načelu, na začasnih imigracijah in na hitrem zamenjevanju imigrantov. Recesija v Zahodni Evropi je najprej povzročila nadomeščanje južnoevropskih imigrantov z imigranti iz tretjega, nerazvitega sveta in poostreno selekcijo imigrantov ter nadzorom novih imigracij.

- imigracije iz Afrike in Azije proti zahodu in
- tranzitne poti, ki potekajo prek Vzhodne in Srednje Evrope proti zahodu in naprej na druge kontinente.

Sodobne družbe dosegajo stopnjo postindustrijskega razvoja, kar pomembno vpliva na mednarodne migracijske tokove. Zahodnoevropske družbe doživljajo procese deindustrializacije in preseljevanja klasične industrije v manj razvita okolja. Razvijajo se terciarne in kvartarne dejavnosti, kar spreminja socialno strukturo razvitih družb, z njo pa se spreminja struktura ekonomskih imigrantov, ki odseva v povpraševanjih po novih kategorijah imigrantov. Poleg tega sta tehnološki in gospodarski razvoj Zahodne Evrope na takšni stopnji, da te družbe ne potrebujejo več množično, manj kvalificirano imigrantsko delovno silo. Tako se kažejo potrebe po določenih selekcioniranih kategorijah imigrantov, bistveno drugačnih kot v preteklosti, ko je šlo za množične imigracije manj kvalificirane delovne sile. Zahod sprejema strokovnjake, kvalificirane delavce, imetnike kapitala, imigracije družinskih članov in le manj nekvalificirane kategorije imigrantov za socialno nezaželena delovna opravila. Prav tako ima Evropa na voljo dovolj rezerv delovne sile za obdobje demografskega primanjkljaja med kategorijami nezaposlenih (Klinar, 1993a: 401). V Zahodni Evropi je približno 20 milijonov imigrantov, od tega dve tretjini v državah ES, med katerimi jih je največ (5 milijonov) v Nemčiji. Imigrantov je v razmerju do avtohtonega prebivalstva v državah ES v povprečju 4%, največ v Luksemburgu 28%, v Belgiji 8,8%, v Nemčiji 6,4%, v Veliki Britaniji 3,2% in Italiji 1,6%. 5 milijonov imigrantov je iz držav članic ES in 9 milijonov iz držav nečlanic ES (Salt, 1994).

Drugi pomemben dejavnik za razumevanje sodobnih migracijskih tokov v Evropi, je razpad socialističnih sistemov v Vzhodni in Srednji Evropi ter istočasno nastajanje novih nacionalnih držav, ki je pogosto povezan z nasilnimi konflikti in vojaškimi spopadi. Z razpadom socialističnih držav, njihovim preoblikovanjem v postsocialistične družbe in z odpiranjem njihovih mej, se začneja obdobje množične emigracije. Poleg tega na krepitev emigracijskih pritiskov vplivajo še naraščajoča gospodarska kriza, politični ter etnični konflikti, vključno z vojaškimi spopadi in nasiljem. Na Zahod, v klasična

imigrantska središča, odhajajo ekonomski emigranti, ki emigrirajo zaradi ekonomske krize in grozeče revščine. Ob vzhodnih mejah pa se kopičijo emigranti, ki se ukvarjajo z različnimi problematičnimi dejavnostmi (prekupčevanjem, prostitucijo ipd.). Migracijski pritiski iz Vzhodne proti Zahodni Evropi, nastali po razpadu socialističnih sistemov in nastanku novih nacionalnih držav, so tako v nasprotju s pričakovanimi migracijskimi tokovi razvitih imigrantskih družb. Selekcioniranim socialno - ekonomskim imigracijam se tako pridružujejo množične reaktivne, neprostovoljne migracije z vzhoda, od koder množično pritekajo begunci (BiH). Imigrantov z vzhoda (razen beguncev v omejenem obsegu) pa zahodne države niso pripravljene sprejemati. Pri tem zahod kaže pripravljenost le za sprejemanje svojih etničnih manjšin z vzhoda (Nemcev), sicer pa je njegovo nerazpoloženje do imigracij z vzhoda utrdil strah, ko se je ob koncu vzhodnih socialističnih režimov zatekel na zahod dokajšen delež kvaziazilantov (fiktivnih prosilcev azila) - dejanskih gospodarskih imigrantov z vzhoda in ko politični konflikti in revščina grozijo s povečanim številom beguncev in drugih vsiljenih imigrantov. Zahod se je leta 1988 srečal s 300.000 in 1990 s prek 400.000 prosilci azila (visoki deleži z vzhoda), ob tem pa so naraščali tudi deleži ilegalnih imigrantov iz tretjega sveta (Salt, 1994). Ker gre za neselekcionirane kategorije imigrantov, ki ne ustrezajo povpraševanju na mednarodnem trgu delovne sile, je nerazpoloženje do teh kategorij še toliko bolj izraženo.

Vse to vpliva na spremembo migracijskih politik v državah Zahodne Evrope, katerih bistvene značilnosti so (Klinar, 1993a: 402-405):

1. Migracijska politika² postaja del vrhunske politike, ki je predmet obravnave v okviru nacionalnih držav in mednarodnih organizacij. Pri tem prevladujejo interesi razvitih zahodnih imigrantskih družb, ki jih legitimizirajo s potrebami po določenih kategorijah imigrantov. Prav tako je migracijska politika postala ena od pomembnejših vprašanj, saj je povezana z vprašanji notranje in zunanje

² Migracijska politika se ukvarja s sprejemom, izborom in načini vključevanja trajnejših imigrantov v imigrantske družbe, s pravicami različnih kategorij imigrantov, z medsebojnim sodelovanjem imigrantskih in emigrantskih družb, s procesi remigracij in reintegracij remigrantov, z iskanjem razvojnih alternativ za emigrantske družbe namesto množičnih emigracij iz njih.

varnosti. Pred tem je bila osredotočena predvsem na interese, ki zadevajo trg delovne sile, na socialno-ekonomska in kulturna vprašanja ter prepuščena multinacionalnim družbam, zaposlovalnim, socialno-skrbstvenim in podobnim ustanovam.

2. Interesi imigrantskih in emigrantskih držav so neskladni glede na: ponudbo in povpraševanje po delovni sili, trajanje imigracije, selekcijo in vračanje remigrantov, načine vključevanja imigrantov, priznavanje pravic imigrantov in svobodo migracijskega gibanja.

3. V Evropski skupnosti (ES) se začenjajo ustvarjati nekatera izhodišča skupne mednarodne migracijske politike, ki je usklajena z nacionalnimi interesi imigrantskih držav. Zasnove skupne migracijske politike ES so usmerjene na ukrepe za omejitev ilegalnih imigracij in kvaziazilantov, na izmenjavo informacij o trgu delovne sile, na usklajevanje ukrepov, ki zadevajo nadzor meja, tranzit in sodelovanje v obmejnih regijah (dunajska, rimska, luksemburška konvencija 1991, schengenski sporazum).

4. Zahodne imigrantske države članice ES so izoblikovale dve vrsti migracijske politike. Liberalno glede vstopa imigrantov in njihovega statusa, ki velja za imigrante iz držav članic ES, in nacionalistično, omejitveno in protekcionistično politiko glede sprejemanja imigrantov in njihovih možnosti za vključevanje v imigrantsko družbo, uveljavljeno za imigrante iz držav nečlanic ES (predvsem z vzhoda in tretjega - nerazvitega sveta).

5. Zahodne imigrantske države srednjeevropskim družbam namenjajo vlogo jezua, ki naj bi zadrževal migracijske pritiske z vzhoda in iz tretjega, nerazvitega sveta.

Zahodnoevropske države se tako hkrati soočajo z migracijskimi pritiski iz nerazvitih držav tretjega sveta (z juga), kot tudi z novimi migracijskimi pritiski z vzhoda. Družbene spremembe v vzhodnih emigrantskih družbah, povezane s številnimi konflikti, ki se prenašajo med imigrante ter politika imigrantskih držav, ki zaradi tega postaja do imigrantov manj liberalna, vnaša med imigrante nemir in negotovost (Klinar, 1993c: 199-202). Poleg tega to povzroča tudi medsebojno konkurenco in konflikte med imigranti. Prihodi imigrantov z vzhoda so v imigrantskih družbah vzpodbudili nerazpoloženje do imigrantov, ki je vidno v pojavih skrajnega etnonacionalizma, šovinizma, ksenofobije,

diskriminacije in celo v protiimigrantskih programih. Da bi obvladale selitvene tokove, je tako veliko evropskih držav poostrilo pogoje za vstop in bivanje tujcev na njihovem ozemlju.

Zgodovinski oris imigracij v Slovenijo

a) Imigracije v Slovenijo do razpada Jugoslavije

Za obdelavo "makrostrukturnih spremenljivk" v procesu migriranja sta razvili sociologija in ekonomija vrsto modelov in teorij, ki jih bomo s skupnim nazivom imenovali konfliktni modeli (teorije) migracij. Ti modeli temeljijo na trditvi, da izhajajo interne migracije iz socialnih, ekonomskih in političnih neenakosti ter iz dihotomnega, izkoriščevalskega odnosa med centrom in periferijo razvoja; migracije so torej "strukturalno v središču razvoja emigracijskih in imigracijskih področij". Pretok delovne sile ni niti "konjunkturen niti regionalen pojav, temveč eden od najpomembnejših dejavnikov sodobne ekonomije", rezultat vključevanja slabše razvitih sektorjev (ruralnih na periferiji) v gospodarsko bolj razvite (urbanizirane v središčih). Na ta način migracije kot dinamičen proces samo poglobljajo gospodarske neenakosti in - kar je eden glavnih sklepov teh teorij - pospešujejo razvoj tako v prevladujočih sektorjih središč kot tudi, čeprav v veliko manjši meri, v centrih emigracijskih (perifernih) dežel (Mežnarič, 1986: 44-45). Zaradi migracij se prepad med razvitimi in nerazvitimi samo povečuje.

V diferenciranem sproščanju migracij iz nekdanjih jugoslovanskih razvitih in manj razvitih regij v inozemstvo in med republikami je treba razlikovati dve obdobji: obdobje do leta 1974 in obdobje po zapiranju tržišč delovne sile v Evropi (Mežnarič, 1986: 59). V celoti se je v obdobju, v katero sega emigracija v inozemstvo, povečal tudi obseg medrepubliških migracij, čeprav je to povečanje po obsegu manjše od pričakovanega, dobiva migracija v tem času nove ekonomske značilnosti, spreminja pa se tudi struktura migrantov. Nerazvite regije postajajo brez izjeme izrazito emigracijske, razvite pa imigracijske.

Vse do srede petdesetih let, zlasti pa v obdobju neposredno po osamosvojitveni vojni, je v Sloveniji po popisu prebivalstva leta 1953 število izseljenih iz republik še zmeraj presegalo število priseljenih.³ Toda v naslednjem obdobju - po podatkih popisa leta 1961 - kaže Slovenija kot tudi celotni severozahodni del tendenco k povečevanju pozitivnega migracijskega salda. Od šestdesetih let naprej so neto imigracije v Slovenijo pod prevladujočim vplivom dotoka iz drugih jugoslovanskih republik in pokrajin. Iz podatkov je razvidno, da so se z zapiranjem zahodnoevropskega tržišča delovne sile (1974) imigracije v Slovenijo še povečale. Slovenija je tudi nadomestila zaprta tržišča delovne sile v Evropi. Priseljivanje v Slovenijo je imelo tako dva viška: manjšega sredi 60 let in močnejšega v drugi polovici 70 let. Od leta 1980 dalje število priselitev neprestano upada. Istočasno s priseljivanjem je potekalo tudi odseljivanje. Do leta 1980 so odselitve predstavljale približno eno četrtno priselitev, nato pa se je delež povečeval iz leta v leto. V letih 1989-1990 je predstavljal že dve tretjini. Povečan delež odselitev ni bil toliko posledica močnejšega odseljivanja, temveč zmanjšanega priseljivanja. Leta 1991 se je odseljivanje zelo povečalo, tako da je Slovenija prvič po skoraj 35 letih zabeležila negativni selitveni prirast (selitveni saldo).⁴

S priseljivanjem se spreminja tudi narodnostna sestava prebivalstva Slovenije; delež Slovencev se počasi zmanjšuje (leta 1971 je v Sloveniji živelo 94% Slovencev, leta 1991 pa le še 88%). V obdobju od 1982-1990 je bilo v strukturi selitvenega salda 16% takih, ki se narodnostno niso opredelili, 26% Srbov, 25% Muslimanov, 24% Hrvatov, delež drugih narodnosti pa je bil neznaten. Pregled dinamike selitvenega salda za pet največjih narodnostnih

³ V Sloveniji je zbiranje podatkov o selitvah prebivalstva povezano z uvedbo evidence o prijavi in odjavi stalnega prebivališča in registra prebivalstva, leta 1953. Osnovna pomanjkljivost tega zbiranja podatkov pa je v tem, da lahko proučujemo le stalne selitve prebivalstva. V Sloveniji je bilo uvedeno sprotno spremljanje selitev prebivalstva leta 1953. Relativno zanesljive podatke o številu in tokovih posameznih vrst selitev imamo že od leta 1957 dalje o strukturah selivcev pa le od leta 1982. Podatke zbira Zavod RS za statistiko na osnovi prijave in odjave stalnega prebivališča v Republiki Sloveniji. To pomeni, da zbira samo podatke o stalnih selitvah prebivalstva, medtem ko se podatkov o začasnih selitvah prebivalstva, z letnim (dnevnim) statističnimi raziskavami ne spremlja. Podatke o teh kategorijah selivcev dobimo lahko le iz popisa prebivalstva. Prav tako se z sprejetjem Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o evidenci nastanitve občanov in o registru prebivalstva več ne zbirajo podatki o poklicu, narodnosti in vzroku selitve.

⁴ Selitveni saldo (neto selitve): je razlika med številom priseljenih in odseljenih oseb.

skupin kaže na izrazit padec priseljevanja selilcev srbske narodnosti po letu 1987 in njihovega intenzivnega odseljevanja, ki po letu 1990 že preide v negativen selitveni prirast, medtem ko se selitveni prirast pri Hrvatih, Muslimanih in neopredeljenih po letu 1987 sicer zniža, vendar še ostaja pozitiven. Po letu 1988 se začne tudi močnejše stalno priseljevanje selilcev albanske narodnosti.

Tabela 1: Prebivalstvo Republiki Sloveniji po narodnosti pripadnosti

Narodnost	1953	1961	1971	1981	1991
Slovinci	1.415.488 (96,52%)	1.522.248	1.624.029	1.712.445	1.727.018 (87,84%)
Italjani	854 (0,75%)	3.072	3.001	2.187	3.064 (0,16%)
Madžari	11.019 (0,75%)	10.498	9.785	9.496	8.503 (0,43%)
Romi	1.663 (0,12%)	158	977	1.435	2.293 (0,12%)
Avstrici	289 (0,02%)	254	278	180	199 (0,01%)
Nemci	1.617 (0,11%)	732	422	380	546 (0,06%)
Židi	15	21	72	9	37
Hrvati	17.978 (1,23%)	31.429	42.182	55.625	54.212 (2,76%)
Srbi	11.225 (0,77%)	13.609	20.521	42.182	47.911 (2,44%)
Albanci	169 (0,01%)	282	1.281	1.985	3.629 (0,18%)
Črno Gorci	1.356 (0,09%)	1.384	1.978	3.217	4.396 (0,22%)
Makedonci	640 (0,04%)	1.009	1.613	3.288	4.432 (0,23%)
Muslimani	1.617 (0,11%)	465	3.231	13.425	26.842 (1,37%)
Jugoslovani	-	2.784	6.744	26.263	12.307 (0,63%)
Neopredeljeni	-	-	3.073	2.975	9.011 (0,46%)
Regionalno opr.	-	-	2.705	4.018	5.254 (0,27%)
Drugi	-	-	-	-	-
Neznano	211	1.154	2.964	10.635	53.545 (2,72%)
SKUPAJ	1.466.425 (100,0%)	1.591.523	1.727.137	1.891.864	1.965.986 (100,0%)

Vir: *Popis prebivalstva, gospodinstev, stanovanj in kmečkih gospodinstev v Republiki Sloveniji v letu 1991*, št. 617, 1994: 116-117.

V letih od 1982 do 1990 se je v Slovenijo preselilo okrog 76.000, odselilo pa 43.000 oseb; relativni saldo je znašal 33.000 oseb ali povprečno 3.700 letno, kar je predstavljalo 37% povprečnega letnega prirastka prebivalstva Slovenije v tem obdobju (Jakoš, 1993: 12). V R Hrvaški je značilno območje občin ob meji s Slovenijo, vključno z občinami mesta Zagreb ter občinami v zahodni Slavoniji in Kninski krajini, od koder se je v letih 1982-1990 priselilo v Slovenijo okrog 10.000 oseb. Najštevilčnejše pa so bile priselitve iz strnjenegega območja v centralni Jugoslaviji, ki zajema severni in zahodni del Bosne, del Posavine, vzhodno Slavonijo, Bačko in Srem v Vojvodini ter Mačvo v Srbiji. Iz občin tega območja se je v osemdesetih letih priselilo v Slovenijo okrog 38.000 prebivalcev, od tega samo iz Bosne nekaj nad 36.000, kar pomeni skoraj polovico vseh priselitev v Slovenijo v tem obdobju (Jakoš, 1993: 13). Pomembnejša območja v Jugoslaviji, iz katerih se je prebivalstvo množičneje in konstantneje priseljevalo v Slovenijo so še: Kosovo, Sandžak, severna Črna Gora ter vzhodna Makedonija in vzhodna Srbija. Iz teh območij je bilo skupaj 12% priseljenih.

Tabela 2: Priselitve v Slovenijo iz hrvaških obmejnih občin in iz centralne Jugoslavije v obdobju od 1982-1990

	Vsi priseljeni	Iz HR. obmejnih občin	Iz območja centralne JUG.	Iz drugih območij JUG.
SKUPAJ	75.827	9.994	38.365	27.468

Vir: Jakoš, 1993: 13.

Priseljenci so večinoma prihajali iz občin, ki so imele na prebivalca le desetino ali največ petino narodnega dohodka, ki ga je v začetku osemdesetih let dosegla Slovenija, predvsem v najbolj razvitih občinah, kamor se je tudi priseljevalo največ ljudi. Na območjih, iz katerih so večinoma prihajali priseljenci, je bilo malo delovnih mest, stopnja nezaposlenosti je bila visoka, kvaliteta bivanja, zdravstvenega in socialnega varstva pa občutno nižja od ravni, ki jo imajo zlasti razvitejšje občine v Sloveniji.

Vzroki, ki so pogojevali priseljevanje prebivalstva iz drugih območij Jugoslavije v Slovenijo, so nedvomno številni. Razmeroma malo je bilo selitev, ki so jih pogojevali osebni razlogi. Od ostalih vzrokov pa sta vsekakor najpomembnejša možnost dobiti zaposlitev in možnost ustvariti si kvalitetnejše pogoje za življenje.

Tabela 3: Priselitveno najmočnejše občine v Sloveniji v obdobju od leta 1980-1990

	vsi priseljeni
Ljubljana	22.286
Maribor	4.873
Kranj	3.791
Velenje	3.653
Jesenice	2.811
Celje	2.555

Vir: Jakoš, 1993: 14.

Med 63.930 priseljenimi v Slovenijo iz drugih jugoslovanskih republik v obdobju 1982-1990, starejšim od 14 let, je bila skoraj polovica takih s končano osnovno šolo ali še nižjo izobrazbo, okrog 40% priseljenih je imelo srednjo ali poklicno izobrazbo in le nekaj več kot 6% višjo ali visoko izobrazbo, za 4% priseljenih izobrazba ni znana (Jakoš, 1993: 18-21). Leti so večinoma vključeni v rutinska fizična delovna opravila, med katerimi najdemo kategorijo imigrantov, ki zavzemajo najnižje položaje v delitvi dela. Med temi kategorijami, še posebej nezaposlenimi, srečujemo pojave gmotne ogroženosti in revščine, ki naraščajo z zaostrovanjem socialno-ekonomske krize.

Rezultati različnih empiričnih raziskovanj so pokazali, da se selijo v glavnem moški v starosti 20-39 let in ženske v starosti 15-34 let. Te splošne značilnosti veljajo tudi za prebivalstvo, ki se je priseljevalo v Slovenijo iz

drugih območij Jugoslavije. Prav tako velja, da se je povprečna starost priseljenih v Slovenijo dvignila zlasti proti koncu 80-ih let. Največji pa je bil skok med letom 1990 in 1991 in to za več kot dve leti (2,6). Tako med priseljenimi kot odseljenimi je bilo več moških kot žensk. V obdobju 1982-1990 je bilo med priseljenimi v Slovenijo 53,5% moških, med odseljenimi pa kar 59% (Jakoš, 1993: 23).

b) Migracijski pritiski na Slovenijo po osamosvojitvi

Slovenija je po eni strani za vzhodnoevropske in azijske države tipična tranzitna država, po drugi strani pa za državljane nekdanjih jugoslovanskih republik, še posebno za državljane iz kriznih območij, tipična imigrantska država. Položaj Slovenije kot migrantske države določajo naslednji dejavniki:

1. Slovenija je postsocialistična družba in hkrati nova nacionalna država, kar govori o dolgotrajnih in zapletenih procesih tranzicije v nov sistem in tudi o številnih klasičnih elementih nacionalne države.
2. Slovenija je del nekdanje Jugoslavije, kar pomeni, da v Sloveniji bivajo številni imigranti iz drugih delov nekdanje Jugoslavije, kar vzbuja številne politične konflikte.
3. Slovenija je srednjeevropska država; zahod namenja srednjeevropskim državam vlogo jezu, ki naj bi zadrževal množične migracijske pritiske z Vzhoda.
4. Slovenija je na robu Balkana, ki bo še dolgo časa nemiren, kar pomeni, da jo bodo obremenjevali begunci in drugi prisilni migranti.
5. Tranzitna vloga Slovenije, saj prek nje potekajo številne poti iz vzhoda, Balkana, pa tudi iz tretjega sveta, kar še dodatno zapleta njeno vlogo v migracijskih razmerah.

Zdi se, da geografski in politični položaj Slovenije določa njeno vlogo v migracijskih dogajanjih, ki je podobna vlogi srednjeevropskih postsocialističnih držav glede zadrževanja migracijskih pritiskov iz vzhoda proti zahodu. Etnični konflikti in socialno-ekonomska kriza na območjih nekdanje Jugoslavije bodo

dolgotrajni, kar se bo odražalo na pritoku beguncev in drugih kategorij prisilnih političnih ter ekonomskih imigrantov, ki bodo bežali pred katastrofalnimi razmerami in emigrirali zaradi dejavnikov odbijanja iz njihovih izvornih okolij, v katerih ne bodo videli možnost za življenje v blaginji in prosperiteti. Ker živi v Sloveniji veliko število imigrantov iz drugih okolij nekdanje Jugoslavije, lahko v prihodnje pričakujemo tudi nadaljevanje procesov verižnih imigracij.

Da bi se Slovenija obvarovala pred migracijskimi pritiski z juga, je prisiljena sprejeti restriktivne ukrepe za zmanjšanje oziroma zajezitev migracijskih tokov, ki imajo za posledico naraščanje števila oseb, ki poskušajo za vsako ceno priti na območje Slovenije. Kljub temu, da število zavrženih oseb in število ilegalnih prehodov državne meje od leta 1992 pada, je to število še zmeraj visoko. Tako so v letu 1994 na mejnih prehodih slovenski policisti zavržili 37.337 tujcev in zabeležili 4.004 poskusov ilegalnih pobegov. Pri tem prevladujejo državljani BiH, ki uporabljajo ponarejene in tuje potne liste.

Nasilni razpad Jugoslavije, pojavi nacionalizma v zgodnjih obdobjih razvoja slovenske nacionalne države, povezani z ekonomsko-socialno krizo so dejavniki, ki odpirajo etnično distanco in diskriminacijo do imigrantov z drugih področij nekdanje Jugoslavije (Klinar, 1993c: 205-207). Ti imigranti so doživeli nenaden prehod od internih do mednarodnih imigrantov. V nekdanji Jugoslaviji so imeli kot notranji imigranti (v formalnem smislu kot jugoslovanski državljani) izenačene pravice z avtohtonim prebivalstvom, hkrati pa tudi priznane pravice za ohranitev njihove izvorne kulture. Z osamosvojitvijo Slovenije je bila večini omogočena pridobitev slovenskega državljanstva, tisti, ki tega niso hoteli storiti, pa so postali tujci, zaradi česar so se jim spremenile tudi njihove pravice. Z zakonom o državljanstvu Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 1/1991), je bila s 40. členom omogočena pridobitev državljanstva R Slovenije vsem državljanom drugih republik, ki so imeli na dan plebiscita (23. 12. 1990) prijavljeno stalno prebivališče v R Sloveniji in so tukaj tudi dejansko živeli. Na ta način je bilo do konca leta 1994 v državljanstvo R Slovenije sprejetih nekaj več kot 170.000 državljanov iz drugih republik

nekdanje Jugoslavije, kar predstavlja 8,7% vseh stalno prijavljenih državljanov R Slovenije.

V R Sloveniji je bilo dne 31.12.1994 registriranih 25.526 tujcev z veljavnim dovoljenjem za stalno ali začasno prebivanje.

Tabela 4: Število prebivajočih tujcev v R Sloveniji z urejenim statusom na dan 31. 12. 1994.

Status tujca	Število
Dovolenje za stalno prebivanje	3.160
Dovolenje za začasno prebivanje	22.366
SKUPAJ	25.526

Vir: MNZ -UIT, 1995: 101.

Razpadanje socialističnega sistema in njegovo preoblikovanje v postsocialistični sistem ter razpadanje jugoslovanske federacije z osamosvajanjem republik in njihovim preoblikovanjem v nacionalne države so v večletnih okoljih pripeljala do etničnih konfliktov med Srbi in Hrvati ter Srbi in Muslimani in do srbskega agresivnega osvajanja ozemelj na Hrvaškem in v BiH. Tako je v Slovenijo najprej prispel begunski val iz Hrvaške (večina teh beguncev se je že vrnila) in kasneje še večji val beguncev iz BiH, večina muslimanske etničnosti, ki ostaja v Sloveniji zaradi posledic vojne v BiH. Slovensko okolje, ki sprejema begunce, je do njih solidarno, izraža pa tudi nerazpoloženje do velikega števila beguncev iz ekonomskih in kulturnih razlogov. Številni begunci povzročajo Sloveniji gospodarsko breme, hkrati pa številčnost kulturno različnih beguncev, ogroža kulturno in etnično identiteto majhnega slovenskega naroda. Slovenska družba, ki se spreminja v postsocialistično družbo, ob teh spremembah doživlja velike socialne pretrese, vidne v naraščajočih pojavih socialne dezorganizacije in patologije ter v porastu številnih slojev brezposelnih in kategorij, ki se ukvarjajo s problematičnimi deviantnimi dejavnostmi.

Tabela 5: Začasni begunci v Republiki Sloveniji od leta 1991 do leta 1994.

Leto	V zbirnih centrih	Pri sorodnikih	SKUPAJ
1991	-	-	50.000
1992*	16.063	46.937	63.000
1993**	11.403	19.715	31.118
1994	7.827	23.029	30.856

* 10. 8. 1992 je Vlada Republike Slovenije sprejela sklep, da do nadaljnjega ne sprejema več beguncev.

** Popis beguncev 25. in 26. 9. 1993 v zbirnih centrih in od 27. 9. do 1. 10. 1993 v ostalih krajih.

Vir: MNZ -UIT, 1995: 101.

Iz tabele je razvidno, da število beguncev pri nas neprestano upada, vendar je bilo kljub temu konec leta 1994 v Sloveniji registriranih še vedno 30.856 beguncev, od katerih jih je bila večina nastanjenih pri sorodnikih.

V Sloveniji se na tujce ne gleda kot na nove prišleke, ki se bodo znašli in si poiskali svoje mesto v družbi, ampak kot na zastrašujoči prirastek oziroma višek konkurentov v tekmi za omejeno število delovnih mest in nezadostne stanovanjske kapacitete. Večinska družba, ki tujce obdaja, postaja do njih sovražna, razvija odklonilne mehanizme, jih stigmatizira, to pa krepi začarani krog dejanskega potiskanja teh ljudi na skrajni rob družbe. Kljub omejevanju vsakovrstnega nasilja zoper tujce, naraščajo žaljive manifestacije (grafiti na zidovih, letaki, pisma in anonimni telefonski pozivi). To potrjuje, da je določen rasizem v miselnosti in obnašanju postal banalni del vsakdanjosti, ki se nadaljuje in krepi, to pa označuje pospešeno rast prepovedi. Izrazi sovraštva do tujcev, zavračanje, prikriti spori in nezadovoljstvo nad življenjem, se širijo ter pronicajo v vse družbene sloje. Navedeni razlogi so večkrat gospodarske, kulturne in družbene narave.

c) Značilnosti imigrantov

Imigrante štejemo med posebno vrsto etničnih manjšin; največkrat so depriviligirani v primerjavi s pripadniki avtohtone dominantne večine. Priselijo se v novo, tuje okolje, v katerem doživljajo dramatične spremembe, ko se seznanjajo z novo kulturo, vrednotami in se začenjajo vključevati v nov sistem, družbene odnose, skupine in institucije. Prizadevajo jih procesi kulturnega šoka, neustreznih identifikacij, anomalije, etnonacionalizmov, ksenofobije in drugi procesi socialne dezorganizacije in patologije. Nanje delujejo procesi nasprotovanj (predsodki, stereotipi), številni konflikti, procesi diskriminacij in segregacij ter drugi disjunktivni procesi, vključno s prisilnimi asimilacijami (Klinar, 1993b: 91-94).

Imigranti so tujci; kategorije, ki ne pridobijo državljanstva imigrantske družbe, so brez političnih pravic ter podvrženi diskriminaciji. Zaradi tega je njihov socialni položaj negotov, kar še posebej velja za kategorijo imigrantov brez priznanega imigrantskega statusa. Upravičeno je mogoče trditi, da se kaže izrazit razkorak med socialno-ekonomsko vključenostjo imigrantov in njihovo politično izključenostjo, kar velja za vse kategorije imigrantov, razen za tiste, ki so uspeli pridobiti državljanstvo imigrantske družbe. Prav tako imajo različne kategorije imigrantov priznane različne stopnje pravic (Klinar, 1993b: 98-99). Legalni imigranti sodijo med najbolj problematično kategorijo imigrantov, ki imajo zagotovljene le temeljne človekove pravice in tudi te se pogosto kršijo. V nacionalnih državah nekdanje Jugoslavije, vključno s Slovenijo, je v prehodnem obdobju pričakovati povečanje te kategorije imigrantov.

Začasni imigranti z začasnimi dovolenji za delo in bivanje utegnejo postati ilegalni imigranti zaradi nepodaljševanja začasnih dovolenj po njihovem izteku, kar je povezano s povečanjem nezaposlenosti v kriznih razmerah, kakor tudi z mednacionalnimi konflikti med novo nastalimi nacionalnimi državami. V konkurenci med imigranti iz območij nekdanje Jugoslavije, ki niso stalno zaposleni v Sloveniji in avtohtonimi interesenti za pridobitev delovnega mesta, so v prednosti avtohtoni prosilci. Nezaposleni imigranti se tako utegnejo

spremeniti v ilegalne imigrante. Položaj začasnih imigrantov je negotov, priznane so jim le temeljne človeške pravice, druge pa so jim okrnjene, kot na primer zanje pomembne socialnoekonomske pravice. Običajno potekajo procesi spreminjanja statusov imigrantov od začasnih imigrantov k trajnejšim s priznanim imigrantskim statusom. V kriznih razmerah pa utegnejo biti ti procesi obrnjeni, tako da začasni imigranti izgubijo svoj začasni legalni status in postanejo ilegalni imigranti.

Kategorija trajnih imigrantov s priznanim imigrantskim statusom ima zagotovljeno socialno-ekonomsko varnost, priznane so jim vse socialno-ekonomske in druge pravice, razen političnih. Ta kategorija imigrantov je ekonomsko vključena, socialno sprejeta, politično pa izločena.

Tako lahko zaključimo, da se med imigranti pojavljajo različne kategorije glede na priznane vrste pravic in možnosti njihovega uresničevanja. Pomembne razlike so med imigranti brez priznanega imigrantskega statusa in s priznanim imigrantskim statusom (socialno-ekonomske pravice); med imigranti brez državljanstva imigrantske države (tujci) in s priznanim državljanstvom (politične pravice). Tujci so pod posebno državno kontrolo in proti njim se lahko pojavljajo omejitve v zvezi z njihovimi svoboščinami (svoboda govora, združevanja), izrekajo se lahko tudi ukrepi izгона, prepovedi notranjih gibanj itd. (še posebno v primerih izrednih razmer). Omejene so jim lastninske pravice in politične pravice, oziroma pravice, ki jih imajo le državljani imigrantske družbe.

Sovraštvo do tujcev

Drugačnost in različnost se na Slovenskem začenja dojemati v zadnjih letih predvsem zaradi tistih, ki prihajajo iz juga in so narodnostno, etnično, versko različni od Slovencev. Kljub temu, da smo jih kot množico posameznikov sprejemali na delo, pa smo jih, če že ne izolirali, pa vsaj dojemali kot nujnost. Že takrat se je v nekaterih krajih, kot so na primer Velenje,

Jesenice, Ravne, začela pojavljati ksenofobija in strah za staroselstvo. Nemalo predsodkov in pomislekov sploh pa povzroča tudi okoli 170.000 ne-Slovencev z dvojnimi državljanstvom. Vse to in še marsikaj drugega, čestokrat nastalega iz negativnih izkušenj posameznika, ustvarja mnenje, da so tujci drugačni: umazani, neredni, primitivni, nekulturni, nasilni, nedelavni, izkoriščevalski in tako dalje.

Nerazpoloženje in sovraštvo do tujcev (imigrantov) ima različne vzroke. Tako lahko pri vseh slojih zasledimo o imigrantih negativne predsodke in stereotipe, pojavlja se bojazen, da veliko število imigrantov izpodkopava obstoječi sistem, podira njegovo ravnovesje in ogroža tradicionalne vrednote in kulturo. Pojavlja se povečevanje lastne etničnosti in poniževanje ter zavračanje drugih etničnosti. Večinski so deleži soglasja s trditvijo (60%), da bi jim bilo ljubše, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci in deleži soglasja s stališčem (76%), da bi Slovenska država morala najprej poskrbeti za svoje državljane, potem pa dajati pomoč beguncem. S podobnimi deleži se slovensko javno mnenje zavzema (71%) tudi za takšno politiko, ki naj bi pri odpuščanju delavcev najprej odpuščala imigrante in šele nato Slovence.

V Sloveniji obstaja znotraj dela populacije, ki izraža oziroma manifestira določeno stopnjo nacionalne nestrpnosti, potencialno radikalno jedro, ki je pripravljeno celo na določeno stopnjo nasilne dejavnosti. V populaciji obstaja relativno velik, vsekakor pa ne zanemarljiv delež tistih, ki so pripravljene takšno dejavnost minimalizirati, racionalizirati ali celo zagovarjati. Opazno je, da celo del strank oziroma ljudi iz strank in skupin "parlamentarne strankarske scene" izraža veliko toleranco do takšne dejavnosti (Ule, Mihelj, 1995: 145).

Sovraštvo do tujcev pa se v zadnjem času povečuje tudi pri mladih. Vzroke zanj je potrebno iskati v negotovosti mladih glede poklicnih ciljev, v občutku nemoči, ki je povezan s prihodnostjo in v globokem nezaupanju v svoje sposobnosti. Zaradi takšnega izhodiščnega položaja prevzemajo mnogi mladi ideologijo neenakosti, sprejemajo nasilje in so ga pripravljene tudi uporabiti. Zato moramo sovraštvo do tujcev v izhodiščni situaciji razumeti

kot protest mladih v demokratični državi. Večina političnih strahov mladih pa je povezana z gospodarsko krizo, brezposelnostjo in pritiskom zaradi tekmovanja. Vedenje mladih, usmerjeno v nasilje do tujcev, je oblika protesta in izraz negotovosti, katerih podlaga so statusni strahovi (Hurrelmann, 1993: 45-50).

Nerazpoloženje in nestrpnost mladine do tujcev je mogoče razbrati iz odgovorov na vprašanja zastavljena v raziskavi Mladina 93 (Ule, Mihelj, 1995: 153-174).

- Veliko ljubše bi mi bilo, če bi v Sloveniji živeli samo Slovenci (47,3% - da, 28,2% - ne, 24,5% - ne vem).
- Slovenska država je preveč lahko podeljevala državljanstvo priseljencem (60,8% - da, 18,3% - ne, 20,9% - ne vem).
- Pri odpuščanju delavcev bi bilo treba najprej odpuščati priseljence, šele nato prave Slovence (53,7% - da, 28,8% - ne, 18,1% - ne vem).
- Če Slovenska država ne bo ustrezno zaščitila Slovencev pred ne-Slovenci, bodo morali ljudje vzeti stvar v svoje roke (39,3% - da, 30,9% - ne, 29,9% - ne vem).
- Po svoje razumem nemške nacionaliste, da svoje razpoloženje do tujcev demonstrirajo tudi z nasiljem (39,4% - da, 25,6% - ne, 35,0% - ne vem).
- Morda bi tudi pri nas morali kdaj bolj grobo ravnati s tujci in begunci (23,3% - da, 45,4% - ne, 31,4% - ne vem).

Tisto kar lahko rečemo, ne glede na precizno identifikacijo tega "radikalnega jedra" je, da je vsaj na "nivoju učinka" prebit zvočni zid. Na "nivoju učinka" zato, ker je na osnovi takšnega verbalnega soglašanja in potrjevanja težko reči, kolikšen akcijski potencial (desnega) radikalizma se skriva v potrjevanju zgoraj omenjenih trditev. "Zvočni zid" je prebit s tem, da postaja ali prevladujoče ali vsaj močno zastopano takšno javno mnenje, ki je v primeru izbruha ali celo epidemije nasilnih obračunavanj s tujci, priseljenci, manjšinami itd. pripravljeno vsaj pasivno tolerirati, če že ne soglašati z nasilnimi dejanji. Spoznanja, ki izhajajo iz raziskovanj desnega radikalizma kažejo, kako skromna je njihova osnova - resnična desna usmerjenost večine

mladih. Tukaj se sama vsiljuje primerjava z zgodnjimi nemškimi ekscesi. V Rostocku je menda divjala relativno majhna skupina mladincev. Tisto, kar je bilo fascinantno in zastrašujoče, je bilo pasivno odobravanje ali vsaj toleriranje tega divjanja pri množici gledalcev. To je pravzaprav še najbolj resen razlog za preplah ob pričujočih rezultatih. Družbe nestrpnosti ne omogočajo tisti, ki se uvrščajo med eskadrone nasilnežev, ampak tisti, ki s pasivnim odobravanjem ali pasivnim neodobravanjem ne oblikujejo sanitarnega kordona med agresorjem in žrtvijo.

Mednacionalni odnosi v Sloveniji

Raziskava Slovenskega javnega mnenja (SJM) ob koncu leta 1993 o etničnih odnosih v Sloveniji je razkrila ugotovitev, da naraščajo pojavi etnične nestrpnosti in etnocentričnega nacionalizma. Prestrukturiranje gospodarstva povečuje deleže brezposelnih in marginalnih slojev. To povečuje tekmovanje za prosta delovna mesta, pri čemer avtohtono prebivalstvo teži k zavarovanju svojih pridobljenih statusov pred tekmovalnostjo imigrantov tudi s pomočjo njihove diskriminacije. Prehodno obdobje, kateremu smo priča, je čas socialne negotovosti, kar spodbuja iskanje zavetja v etničnosti in močni nacionalni državi, kakor tudi razširja pojave etnične nestrpnosti in iskanja "grešnih kozlov" pri drugih etničnostih. Nacionalna država tako nedvomno pomeni nekakšno zavetje v razmerah družbene negotovosti in hkrati tudi orožje proti "grešnim kozlom" - imigrantom ter sredstvo za urejanje nerealističnih etničnih konfliktov. Del avtohtonega prebivalstva tako od države pričakuje lastno etnocentrično zaščito in dopuščanje diskriminacije imigrantov.

Povečujejo se tudi pojavi nestrpnosti do tujcev, ki so značilni za prehodno obdobje negotovosti, povezane s spremembami socialne stratifikacije. Razen tega pa poudarjena narodna in nacionalna zavest izražata nerazpoloženje do drugih kultur in krepita občutke ogroženosti. Strpnost do drugačnih kategorij v socialnem in etničnem smislu se v prehodnem obdobju bistveno zmanjšuje. Opažamo naraščajoče trende socialne nestrpnosti do različnih marginalnih

skupin. Tako izraža slovenska javnost izrazito socialno distanco do narkomanov, alkoholikov, homoseksualcev, okuženih z aidsom itd. Z visokimi deleži, ki se giblje okrog 50%, pa anketiranci izražajo etnično distanco do imigrantov iz nekdanje Jugoslavije, do Muslimanov 49% in Židov 47%. Najvišji pa so izraženi deleži etnične distance do Romov 60%. Preseneča visok delež etnične distance do Židov, ki zdaj in v zgodovini Slovenije niso bili številčnejši in niso predstavljali kakšnih izrazitejših izvorov medetničnih konfliktov z avtohtonim prebivalstvom, na katere bi opozarjal zgodovinski spomin. Zaradi tega sodimo, da so na visoke deleže sodb o etnični distanci do Židov vplivale informacije o izgrelih zoper Žide v zahodni Evropi in splošni trend povečanja etnične nestrpnosti. Izrazitejši trendi povečanja socialne in etnične distance so vidni tudi v naraščajočih trendih rasne distance, saj jo izraža 44% anketirancev. Skladna z ugotovitvami, ki zadevajo etnično distanco, so tudi stališča, ki izražajo odnos avtohtonega prebivalstva do imigrantov iz drugih področij nekdanje Jugoslavije. Prevladujoča so negativna stališča, ki imajo trend naraščanja (SJM 91/3, 92/3 in 93/1). Kar zadeva negativni odnos do imigrantov iz nekdanje Jugoslavije, je potrebno izpostaviti, prvič: Za povprečnega Slovenca s ceste je vsak od njih sinonim za Muslimana (Bosanca), s katerim je imel Evropejec nasploh in še posebno Slovenec v zgodovini kar slabe izkušnje, ki so ostale zasidrane globoko v zgodovinskem spominu vse do danes; drugič: agregatna stališča do drugih etničnih skupin se oblikujejo vedno skozi očala meddržavnih odnosov, ki niso posebno vzorni; tretjič velja poudariti različen kulturnozgodovinski krog, kar pomeni, da se njihovo vedenje bistveno razlikuje od našega in nazadnje tudi to, da so izkušnje, ki jih imamo Slovenci v medsosedskih odnosih z njimi takšne, da imamo rajši za soseda kogarkoli, samo da ni "južnjak".

Podatki raziskav kažejo, da so se ob razpadu nekdanje Jugoslavije, povezanem z agresijo, ki jo je doživela Slovenija bistveno spremenili odnosi Slovencev do pripadnikov drugih narodov nekdanje Jugoslavije, ki so se premaknili proti sekundarnim odnosom in povečanim odnosom etnične distance (SJM 92/3). Slovenci ne čutijo etnične bližine do pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije. Izrazito anketiranci poudarjajo etnično bližino Slovencev do Avstrijcev.

Tabela 6: Podobnost z drugimi narodi

	Avstrija	Slovenija
Nemci	64	33
Čehi	14	22
Slovaki	10	21
Slovenci/Avstrici	12	50
Hrvati	8	15
Srbi	2	2
Bosanci	3	3
Madžari	28	8
Italjani	16	15
Švicarji	53	31
Američani	10	16
Rusi	3	3
Turki	2	1

Vir: Ogris, Lay, Toš, 1995: 23, 24.

Vprašanje: Veliko se govori o tem, kako so narodi med seboj razlikujejo ali kako so si podobni. Prebral vam bomi imena nekaterih narodov. Prosim vas, da mi pri vsakem narodu poveste, ali je podoben Slovincem (Avstrijcem). Pomagajte si stole lestvico: 5 pomeni "zelo podoben Slovincem (Avstrijcem), 1 pa pomeni "čisto nič podoben" (zelo podoben 5 + 4 v %).

Iz tabele je razvidno, da se Slovensko prebivalstvo najbolj primerja z avstrijskim; približno vsak drugi slovenski anketiranc ugotavlja podobnost med obema. Ena tretjina ugotavlja tudi podobnost z Nemci in Švicarji. Le vsaki sedmi Slovenec pa vidi veliko podobnost s svojimi neposrednimi sosedi Hrvati. Distanca do Srbov in Bosancev je v Sloveniji in Avstriji enako velika, čeprav so Slovenci še do pred kratkim živeli v skupni državi s tema dvema narodoma. Le dva do štiri odstotke vprašanih vidi podobnost s tema narodoma. Tudi distanca do Rusov in Turkov je v obeh državah enako velika. Slovensko prebivalstvo je torej bistveno močnejše usmerjeno h gospodarsko močnejšemu sosеду na severu kot pa k narodom, ki so mu po jeziku sorodni, ali pa k nekdanjim bratskim narodom v nekdanji jugoslovanski federaciji. Slovensko prebivalstvo ima torej čisto "zahodno" samorazumevanje.

Večinska so tudi stališča, ki se zavzemajo za omejitev imigracij v Slovenijo. Tako se okrog 30% anketirancev zavzema za popolno ustavitev imigracij. Ti trendi odgovorov so se izrazito povečali in le maloštevilni dopuščajo imigracije družinskih članov, strokovnjakov ter podjetnikov (SJM 86 in 93/1). Stališča do imigracij družinskih članov, strokovnjakov in lastnikov kapitala vendarle presenečajo, saj takšne imigracije v razvitejšem svetu dopuščajo ali pa si zanje celo prizadevajo, ker so skladne z interesi imigrantskih držav. Omenjene odgovore bi lahko združili v dva in sicer:

- strah pred različnostjo in
- strah pred ekonomsko ogroženostjo.

Nestrpnost Slovencev do imigrantov je vidna tudi v stališčih do priznavanja njihovih pravic. Slovenska javnost se strinja le z zagotavljanjem možnosti, da imigranti gojijo stike s svojim matičnim narodom. Za pravico do lastnih množičnih občil in šolanja imigrantov v materinem jeziku se zavzema malo anketiranih, kar kaže, da so za večino sprejemljive le najosnovnejše kulturne pravice imigrantov, ki jim omogočajo gojenje lastne kulture le na področju zasebnosti, širjenje kulturnih pravic na področje javnega pa sprejema javnost le z omejenimi, nevečinskimi deleži. Etnični pluralizem je dopustljiv le na področju zasebnega, na področju javnega, kjer je prisotna kultura slovenske družbe, pa se morajo imigranti prilagoditi, sprejeti njene elemente. Dopuščanje etničnega pluralizma na področju zasebnega, brez enakopravnosti na področju javnega, potiska imigrante v segregacijo. Zdi se, da zaradi političnih razlogov, izvora imigrantov iz manj razvitih emigrantskih družb, visokega deleža imigrantov, ki se ukvarjajo s socialno nezaželenimi opravili in njihove pripadnosti nižjim socialnim slojem ter ne nazadnje tudi zaradi različne kulture imigrantov, v prihodnje ni pričakovati kakšnih izrazitejših premikov proti razvitejšim oblikam etničnega pluralizma. Neprižnavanje pravic imigrante dejansko potiska v diskriminirane, drugorazredne kategorije, kar odpira možnosti za številne konflikte.

Izrazito večinske so sodbe anketirancev o tem, da je slovenska država preveč lahkotno podeljevala slovensko državljanstvo imigrantom in da je treba

narediti revizijo dodeljenih državljanstev (40. člen). Tako se 45% anketirancev strinja z odvzemom slovenskega državljanstva imigrantom iz nekdanje Jugoslavije, ki so ga pridobili po 40. členu Zakona o državljanstvu R Slovenije. Večina se tudi ne strinja z dvojnimi državljanstvom imigrantov (55%).

Tabela 7: Predpostavke priseljevanja - primerjava med Avstrijo in Slovenijo

	Avstrija	Slovenija
Jezik	73	91
Da si rojen v državi	21	42
Poznavanje kultur	41	72
Krščanska vera	20	27
Da živiš daljši čas v državi	82	86
Slovenskega/avstrijskega rodu	23	52

Vir: Ogris, Lay, Toš, 1995: 25.

Vprašanje: Ali bi po vašem mnenju znanje slovenščine moralo biti pogoj za pridobitev slovenskega državljanstva ali ne? ("Da" v %)

Slovensko prebivalstvo je v tem pogledu očitno bolj zahtevno in mnogo bolj restriktivno kot Avstrijsko. Vsekakor moramo upoštevati, da sta v Sloveniji problematika državljanstva in vprašanje komu ga priznati, bistveno bolj aktualna, ker je bila država ustanovljena šele pred kratkim. Velika večina Slovencev je izbrala kot merilo za pridobitev državljanstva znanje slovenščine, daljše bivanje v Sloveniji in poznavanje slovenske kulture.

V zvezi z odnosi Slovencev do tujcev je potrebno omeniti tudi negativni odnos do beguncev, ki kaže na trend slabšanja, kar je posledica daljšega časa bivanja, potem ko začne plahneti človekoljubno razpoloženje, značilno za čas tragičnih prihodov beguncev in ko prihaja tudi do napetosti in konfliktov med avtohtonimi prebivalci in begunci, ki niso redki, še posebno ne, če se država zatočišča srečuje s problemi revščine in socialno-ekonomske negotovosti. Od prihoda beguncev, ko jih je bilo registriranih 70.000, jih je

sedanja registracija naštela 30.000, kar kaže da je prišlo do negativne selekcije (strokovnjaki in kvalificirani delavci so dobili delo v drugih državah), v Sloveniji pa so ostale predvsem manj izobražene in kvalificirane ter vzdrževane kategorije. Večina (75%) meni, da ni dopustno, da bi del beguncem trajno ostal v Sloveniji. Kar zadeva pripravljenost dajanja pomoči beguncem iz BiH, so deleži pripravljenosti še zmeraj višji od deležev nepripravljenosti. Največ anketirancev bi bilo pripravljenih pomagati na različne načine; tem sledi kategorija, ki bi bila pripravljena gmotno pomagati, manjši del pa bi jih bil pripravljen sprejeti na svoj dom. Pripravljenost za nadaljnjo pomoč je še zmeraj visoka, saj zadeva okrog polovico slovenske populacije. 22% anketirancev navaja, da so že pomagali in da še pomagajo beguncem. Prav takšen pa je tudi delež tistih, ki omenjajo, da zaradi gmotnih razmer beguncem ne morejo pomagati. Le maloštevilni posamezniki odklanjajo prihodnjo pomoč beguncem. Trend pripravljenosti dajanja pomoči se znižuje, kar moramo pripisati dolžini bivanja beguncem v Sloveniji, že dani pomoči in pa neugodnim gmotnim razmeram, ki prizadevajo številne kategorije prebivalcev Slovenije (SJM 93/1).

Ob pojavih etnične distance in nestrpnosti do imigrantov, deloma pa tudi do beguncem je mogoče pričakovati povečanje verbalnih izrazov problematičnega etničnega nacionalizma. Njegovo bistvo je v tem, da se od mobilizacijskega nacionalizma razlikuje po tem, da izhaja le od lastne etničnosti in da njena kultura in vrednote predstavljajo modele ravnanja drugih etničnosti, pri tem pa do drugih etničnosti izraža nestrpnost in celo sovraštvo z militantnostjo. Na pojave etnonacionalizma pri nas kažejo ne samo že opisani pojavi etnične distance in nestrpnosti do imigrantov, marveč tudi druga stališča, ki jih lahko označimo kot verbalne izraze nestrpnosti in šovinizma do imigrantov. Tako 21% anketirancev pogosto zaznava nacionalno nestrpnost do imigrantov v svojem okolju in 31% malokdaj (SJM 93/1).

Na militantnejše, skrajnejše oblike regresivnega nacionalizma pa opozarjajo sodbe o razširjenosti pojavov v okolju, ki kažejo na pripravljenost za nasilna dejanja, spodbujena z eksternim sovraštvom do imigrantov. Da gre za pogostost razširjenosti teh pojavov, meni 7% anketirancev, da te pojave

srečujemo malokdaj, pa meni 21% anketirancev. Le nekaj več kot polovica slovenske populacije meni, da omenjenih pojavov v njihovih okoljih ni mogoče zaznati. Za akcijo ulice proti imigrantom se zavzema 43% anketirancev, ki soglaša, da če Slovenska država ne bo ustrezno zaščitila Slovencev pred "ne-Slovenci", bodo morali ljudje vzeti stvari v svoje roke (SJM 93/1). Ti podatki opozarjajo na razširjenost pojavov ksenofobije v Sloveniji in na prisotnost verbalnih izrazov militantnega etnonacionalizma, ki lahko v specifičnih razmerah privede tudi do nasilja proti imigrantom. V zvezi s tem vzbujajo skrb podatki o prisotnosti simpatij z neonacističnimi gibanji in idejami. Takšne pojave v svojem okolju pogosto zaznava 3% anketirancev, malokdaj pa 9% anketirancev. Kljub njihovim maloštevilnim zaznavam, nas lete opozorjajo na prisotnost pojavov ekstremnega, militantnejšega nacionalizma.

Med kategorije, ki poudarjeno izražajo nerazpoloženje, nestrpnost in etnično distanco do imigrantov, se uvrščajo kategorije z nižjimi socialnimi statusi, kategorije nezadovoljnih z delovnimi razmerami, nezaposlenih in kategorije pristašev nacionalistično usmerjenih strank. Kategorije nižje izobraženih in kvalificiranih izražajo tudi izrazitejšo socialno distanco do različnih marginalnih kategorij, kar kaže na njihovo vsestransko nestrpnost. Etnično strpnejše so kategorije z višjimi statusi, ki jih ne prizadevajo socialno-ekonomske težave, zainteresirane kategorije imigrantov in kategorije pristašev levo usmerjenih strank.

Analiza člankov objavljenih v tedniku Naš čas z vidika mednacionalnih odnosov

Članke objavljene v tedniku *Naš čas*⁵ v obdobju od leta 1980 do 1993, bi lahko z vidika mednacionalnih odnosov razdelili na tri obdobja:

⁵ Analiza člankov obsega obdobje od leta 1980 do leta 1993 in vključuje članke, ki se nanašajo na mednacionalne odnose in na zgodovino konfliktov med nekdanjimi republikami Jugoslavije. Prav tako vsebina člankov nakazuje nekatere konflikte, ki so posledica migracij.

Prva številka takratnega še 14 dnevnikarja je izšla 1.5.1965 z naslovom *Šaleški rudar*. Kasneje 1.1.1973 pa je začel *Šaleški rudar* izhajati tedensko in ob tem dobil ime *Naš čas*. Prav tako je v tem obdobju postal glasilo SZDL. Z ukinitvijo DPO je *Naš čas* sprva bil glasilo občine, potem pa je postal tednik, ki temelji na privatni iniciativi.

1. obdobje do leta 1986,
2. obdobje od leta 1986 do osamosvojitve leta 1991 in
3. obdobje po osamosvojitvi R Slovenije.

Z vidika mednacionalnih odnosov ima vsako od navedenih obdobj določene značilnosti. Tako je skoraj za vse članke iz prvega obdobja značilno pozitivno poudarjanje bratstva in enotnosti, pridobitev revolucije, lika predsednika Tita itd. Takšno pisanje izhaja predvsem iz dejstva, da je bil časopis v tem obdobju režimski, ki ga je usmerjala takratna Socialistična zveza delovnega ljudstva, v kateri je pomembno vlogo igrala Zveza komunistov. Prav tako v tem obdobju iz vsebine člankov ni mogoče zaznati nasprotovanja delavcem iz republik nekdanje Jugoslavije. Ta navidezen mir, ki izhaja iz člankov pa v celoti demantira raziskava Velenje 2000, v katero je bila vključena tudi problematika delavcev iz drugih republik na začasnem delu v Sloveniji oziroma Velenju. Rezultati raziskave so tako pokazali, da so temeljni razlogi etnične distance med domačini in priseljenci predvsem medsebojne globlje kulturne razlike. Podobne ugotovitve so pokazale tudi raziskave SJM. Razen tega rezultati raziskave Velenje 2000 kažejo, da med domačini poleg strahu pred različnostjo (drugačna kultura, navade, način obnašanja) vlada tudi strah pred ekonomsko ogroženostjo (pomanjkanje delovnih mest, stanovanj). Iz tega lahko sklepamo, da so bili v tem obdobju prisotni nekateri konflikti in nasprotovanja zoper priseljence, vendar se o tem bodisi ni želelo ali smelo pisati.

Za obdobje od leta 1986 do osamosvojitve Slovenije je iz vsebine člankov mogoče zaznati nekatera globlja nasprotovanja zoper priseljence, ki kažejo na poglobljanje etnične distance. Navedeno izhaja iz vsebine člankov, v katerih se nasprotuje bratstvu in enotnosti, mitingom, štafeti mladosti, pomoči nerazvitim itd. Tako se etnična distanca, osnovana na podlagi kulturnih razlik, v tem obdobju začne širiti predvsem na temelju medsebojnih političnih razlik. Prav tako je zaradi takratnih razmer v nekdanji Jugoslaviji iz vsebine člankov mogoče razbrati, da se domačini zaradi tega počutijo ogrožene. Lahko bi rekli, da politični odnosi med republikami nekdanje Jugoslavije kvarijo odnose med pripadniki različnih jugoslovanskih narodov, vzbujajo ksenofobijo,

negativne predsodke in stereotipe. Za ponazoritev te trditve navajam podatek, da so Slovenci na eni strani najbolj pripravljeni vstopati v primarne in sekundarne (dobre sosedске) odnose s Hrvati, po drugi strani pa se kažejo najbolj opazni odnosi etnične distance v razmerjih Slovencev do Srbov (SJM 90/2).

Globalni mednacionalni konflikti v nekdanji Jugoslaviji vplivajo na mednacionalne odnose v Sloveniji, kar je mogoče razbrati iz vsebine člankov objavljenih v tem obdobju. Predvsem gre za nasprotovanja mladih v zvezi z njihovo brezperspektivnostjo, ne možnostjo odločanja o svoji prihodnosti, zavračanje delovnih akcij, t.i brigad, nasprotovanje štafeti mladosti, nasprotovanje vrednotam kot so bratstvo in enotnost itd. Tako mednacionalni in medrepubliški konflikti v nekdanji Jugoslaviji ustvarjajo med avtohtonim prebivalstvom nerazpoloženje do imigrantov iz drugih okolij nekdanje Jugoslavije, ki je zasnovano predvsem na omenjenih globalnih konfliktih, saj podatki ne govorijo o večji razširjenosti posameznih konfliktov med avtohtonimi in imigrantskimi prebivalci v krajih bivanja in dela. Nadalje je iz vsebine člankov v tem obdobju mogoče razbrati nasprotovanje novim dotokom ekonomskih imigrantov iz nekdanje Jugoslavije. Vzrok za to je treba iskati predvsem v kriznih ekonomskih razmerah v Sloveniji, kjer brezposelnost hitro narašča.

Prav tako je iz člankov mogoče razbrati veliko nasprotovanje mitingaškim poskusom širjenja srbske prevlade v nekdanji Jugoslaviji. Pri tem gre za nasprotovanje metodam mitingov kot sredstvom širjenja srbske konservativne politike. Tako so v tem obdobju temeljni razlogi za negativne ocene jugoslovanskih mednacionalnih odnosov, ki se razkrivajo v Sloveniji poleg omenjenih mitingov, še gospodarska blokada Slovenije in oviranje teženj Slovenije po večji nacionalni avtonomiji. V jugovzhodnih predelih Jugoslavije se širijo številni negativni stereotipi o Slovencih, češ, da so Slovenci egoisti, da razbijajo Jugoslavijo, da dopuščajo sumljive ideje, da premalo sledijo skupnim socialističnim idejam ipd., ki dobivajo znake slovenskega sindroma.

Iz vsebine člankov je mogoče zaznati tudi začetek odkritih nasprotovanj

vladi v Beogradu, nadaljnemu izkorišanju Slovenije, ki daje preveč za nerazvite. Tako je zaradi različne razvitosti jugoslovanskih narodov pri raziskavi mednacionalnih odnosov treba upoštevati še makrosociološki konfliktni model, ki temelji na ideji o periferiji: surovinskih bazah in rezervarjih delovne sile v nerazvitih okoljih in o centru: razvitih okoljih, ki izkoriščajo surovinsko bazo in delovno silo nerazvitih, ki jim predstavljajo tržišča za njihove proizvode. To so pogledi nerazvitih, ki rojevajo mednacionalne konflikte. Obratno pa razviti trdijo, da odteka prevelik delež administrativno določenih solidarnostnih sredstev za razvoj nerazvitih, kjer se neproduktivno potrošijo, zaradi česar je akumulacija razvitejših že tako načeta, da ogroža njihov nadaljnji razvoj. Tako so bili latentni in občasno manifestni etnični konflikti zaradi nasprotnih ekonomskih interesov že v obdobju socialistične Jugoslavije nenehno prisotni. Njihovo bistvo je bilo v tem, da je med manj razvitimi narodi jugovzhoda veljalo prepričanje, da jih razvitejši narodi severozahoda izkoriščajo s cenenimi nakupi surovin in izdelkov ter drago prodajo svojih izdelkov. Obratno pa je v severozahodnem področju, vključno s Slovenci, veljalo prepričanje, da preveč dajejo za razvoj nerazvitih in obstoj drage in neučinkovite zvezne administracije - vključno z zvezno vojsko -, da se jugoslovanska politika prilagaja nerazvitim, kar upočasnuje razvoj razvitejših. Zato prihaja do ekonomsko obarvanih etničnih konfliktov predvsem v razvitejših okoljih med avtohtonimi delavci in depriviligiranimi imigrantskimi delavci drugačne narodnosti, ki prihajajo iz manj razvitih družbenih okolij Jugoslavije.

Konkretni mednacionalni konflikti v nekdanji Jugoslaviji tako zadevajo: odnose med nerazvitimi in razvitimi narodi, koncepte centraliziranega ali nacionalno avtonomnejšega razvoja, administrativno, politično monističnega ali pa pluralističnega demokratičnega razvoja. Konflikti potekajo med številčno večinskimi in številčno manjšinskimi narodi in narodnostmi, med avtohtonimi in imigrantskimi etničnimi skupinami, med različnimi tipi nacionalizmov ipd. V ozadju mednacionalnih konfliktov pa se skrivajo pomembni ekonomski izvori: delitev sredstev, pomoč razvitih nerazvitim, ekonomski sistem, ki (ne) ustreza razvitim in nerazvitim, prelivanje sredstev, srbski gospodarski bojkot slovenskih izdelkov iz političnih razlogov ipd. Ker so etnične manjšine ali imigranti pripadniki nižjih socialnih slojev, so pojavi socialne in etnične

stratifikacije prekrivajo, kar daje medetničnim konfliktom še socialne razsežnosti.

Na tem mestu je treba poudariti, da se na prehodu v t. i. tretje obdobje pri slovenskem narodu pojavi težnja po osamosvojitvi in oblikovanju samostojne države. To je mogoče razbrati tudi iz vsebine člankov, ki govorijo o Majniški deklaraciji, uporabi slovenskega jezika, poveljevanju v slovenščini, strinjanju vseh političnih strank s plebiscitom itd. V zvezi s slovenskim narodom se tako zdi smiselno uporabiti teoretično razglabljanje o kulturnem in političnem narodu (Rizman, 1991: 229-233). Značilnosti kulturnega naroda z elementi etničnosti, duhom skupnosti, ki jih srečujemo pri vzhodnoevropskih in centralnoevropskih narodih, so pri slovenskem narodu ves čas prisotna. Pri njem pa se ne kažejo znaki uveljavljanja političnega naroda z nacionalno državo, upoštevanje samoodločbe, tako da moremo govoriti o inkongurenci med kulturnimi in političnimi značilnostmi naroda. Gre za dolgotrajno etnično-genealoško pot razvoja naroda iz etnične v politično enoto, iz etnične narodne tvorbe v državno - nacionalno tvorbo. Tako se slovenski narod uvršča v tipologijo oblikovanja narodov, kjer etnije na različnih stopnjah samozavesti postavljajo zahteve po različnih vrstah svoje avtonomije (gospodarske, izobraževalne), vse do zahtev po lastni nacionalni državnosti, ki more najbolj učinkovito zaščititi navzven nacionalne pravice, navznoter pa državljanske pravice. Opisani model se razlikuje od zahodnoevropskih modelov oblikovanja narodov, kjer so države in (nacije) narodi nastajali drug z drugim okrog glavnega etničnega jedra (Rizman, 1991: 21, 22) in kjer ni opazna inkongurenca med kulturnimi in političnimi značilnostmi naroda.

Iz številnih opredelitev nacionalizma v tem obdobju kaže izluščiti tiste elemente, ki označujejo slovenski nacionalizem. Zanj velja, da zavest o etnični posebnosti in ideologiji integriranja na narodnih temeljih spodbuja politično mobilizacijo za uveljavitev suverene nacionalne države. Politična dogajanja v zadnjem obdobju - z vojaško agresijo zvezne armade na Slovenijo in agresijo zvezne-srbske vojske na Hrvaško - seveda pogloblja etnično distanco med Srbi in Slovenci, kar še ni mogoče prevesti v vsesplošno agresivno sovraštvo do srbskega naroda. Neuspešnost političnega dogajanja v pogledu

preoblikovanja Jugoslavije in osamosvojitve Slovenije seveda odseva na slovenski nacionalizem in pušča sledove v odnosih do drugih jugoslovanskih narodov, predvsem pa krepi trdno odločenost za uresničitev osamosvojitve - ne glede na stališča drugih jugoslovanskih narodov o bivanju v skupni državi ali pa v ločenih državah. Sodobni slovenski nacionalizem ima politično razsežje: uveljaviti nacionalno državo in z njo zagotoviti politično moč naroda, s tem pa izenačiti kulturne in politične elemente naroda. Slovenski nacionalizem teži k uveljavitvi in konsolidaciji samostojne nacionalne države. Pri tem pa ne teži k razširitvi nacionalne države prek sedanjih notranjih republiških ali mednarodnih meja (Rizman, 1991: 221, 279-282).

Iz povedanega sledi, da ni presenetljivo, da v sodobnem slovenskem nacionalizmu zasledimo ob kulturnih predvsem politične vidike. Prav tako se zastavlja vprašanje ali ima Slovenski nacionalizem ekonomske temelje? Slovenska politična vodstva omenjajo ekonomsko izkoriščanje Slovenije zaradi dajatev nerazvitim okoljem Jugoslavije in financiranje federacije. V javnosti se je ustvarjalo prepričanje o ekonomskih koristih, ki jih bo prinesla osamosvojitve Slovenije. Po drugi strani pa beremo teze, da ekonomska neenakost ni nujno rezultat politične diskriminacije. Slovenci in Hrvati imajo višji standard kot Srbi, ki jih je v jugoslovanskih razmerah potrebno šteti za dominanten narod. Slovenci so se začeli ozirati prek jugoslovanskih meja in se primerjati z razvojem drugih evropskih narodov. V tem smislu so ekonomski razlogi posredno vplivali na njihov nacionalizem, ko so zaradi gospodarskih razlik zapuščali Slovenijo številni ekonomski emigranti, ki so odhajali v razvitejše zahodnoevropske države. To je rojevalo etnonacionalistične reakcije, saj množične emigracije, še posebej pa beg možganov, slabijo narod. Po drugi strani pa se je iz etnonacionalističnih razlogov pojavilo nerazpoloženje do prevelikega dotoka imigrantov iz drugih jugoslovanskih republik (Rizman, 1991: 293-317). Zdi se, da pri uveljavljanju slovenskega nacionalizma ne gre pripisati temeljne teže ekonomskim razlogom, ti imajo le posredni vpliv. Slovenski nacionalizem ima, kot smo že ugotovili, predvsem politično, pa tudi etnično-kulturno razsežje.

Za tretje obdobje po osamosvojitvi je značilno, da nastajanje novih

nacionalnih držav sproža notranje in zunanje etnične konflikte in še preden se te uveljavijo kot celovite države, se znotraj njih začnejo krepiti elementi centralizma, poudarjene kontrole moči in ekskluzivnosti etničnih načel. Prevladujoči narodi (slovenski pri tem ni izjema) so prezaposleni z graditvijo svojih nacionalnih držav. Pričakovanja, da bi v preteklosti depriviligirani narodi utegnili iz lastnih izkušenj razumeti vitalne interese manjšin, ki bivajo z njimi v okvirih novih nacionalnih držav, se ne uresničujejo. Prav tako večinski sistem demokracije prizadeva manjšine, širi se revanšizem proti skupinam, ki so bile privilegirane v prejšnjem režimu. Te nastajajoče manjšine lahko označimo za umikajoče manjšine, kamor štejemo ideološko politične manjšine, npr. privilegirane pripadnike prejšnjega režima, pa privilegirani pripadniki etničnih manjšin (npr. imigrantskih skupin prevladujočega naroda, ki so se naseljevali med drugimi narodi in opravljali politične dejavnosti, povezane s politično močjo).

Nastajajoča slovenska nacionalna država ima tako znake tradicionalnih nacionalnih držav. Osrednje mesto zavzema nacija, to pomeni, da imajo splošni - državni nacionalni interesi, določeni po politokraciji, prednost pred posebnimi in posameznimi interesi. Možnosti za uveljavljanje regionalizma, avtonomije manjšin (še posebej imigrantskih), stopnja etničnega pluralizma in civilne družbe so omejene. To govori za prevlado političnega subsystema nad drugimi subsystemi, pa tudi za ovire v zvezi z uveljavljanjem nadslovenskih integracij. Dovolj je prostora za širjenje nestrpnega, etnocentričnega nacionalizma in za raznovrstne disjunktivne medetnične odnose. Prav tako nastanek nacionalne države utegne uveljaviti etnično manjšinski, depriviligiran status za državljane, ki ne pripadajo isti avtohtoni etničnosti kot Slovenci, pa tudi za imigrantske etnične manjšine brez slovenskega državljanstva, ki so brez političnih pravic, za kategorije imigrantov z nepriznanim imigrantskim statusom, ki nimajo zagotovljenih nekaterih pomembnih socialnoekonomskih in kulturnih pravic.

Z osamosvojitvijo Slovenije je prišlo do ustanovitve številnih nacionalnih strank, ki so začele delovati tako, kot je že znano iz polpretekle zgodovine. Manipulirale so s svojimi pristaši in njihovim strahom pred pripadniki drugih jugoslovanskih narodov in dominacijo drugega naroda; sejale so medsebojno

sovraštvo z netočnimi informacijami o drugih narodih; povzdigovale so nacionalne mite in postavljale narodne interese visoko nad vse druge, še posebno nad individualne državljanske in človeške interese.

Vse te značilnosti je mogoče razbrati tudi iz vsebine člankov v tem obdobju. Tako gre za odkrito nasprotovanje imigrantom, dvojnemu državljanstvu predvsem s strani nacionalističnih strank. Pri tem prihaja do idej o etnično čisti Sloveniji, o izgonu vseh ne-Slovencev, o razveljavitvi 40. člena Zakona o državljanstvu in podobno.

Zaključek

Proces priseljevanja delovne sile oziroma imigracijski tokovi so v 60-ih letih prvič v zgodovini spremenili Slovenijo v imigrantsko družbo. Pri tem gre za imigracijo delovne sile, ki je pretežno nekvalificirana in izvira iz za nas povsem tujega kulturnozgodovinskega okolja. Torej se razločuje od avtohtonega prebivalstva tako glede jezika, delovnih navad, načina in sloga življenja in nazadnje tudi glede osvojenih družbenih vrednot. Skratka, predstavlja tujek v relativno homogenem etničnem tkivu in v vrednostno usklajenem evropskem prostoru. Med ovire za hitrejšo vključevanje imigrantov (ne asimilacije) velja poleg navedenega, omeniti predvsem njihovo množičnost in lokacijsko strnjenost (industrijska središča) njihovega priseljevanja. Imigranti, ki se po navadi naselijo v ista naselja (samski domovi, solidarnostna stanovanja, črne gradnje), se tudi sicer družijo predvsem med seboj (zbirajo se na istih mestih in obiskujejo iste lokale, ki si jih sčasoma povsem "prisvojijo") in jih tako kot manjšino še bolj opazi občutljivo oko domačina, ki poudarja prav tiste vedenjske poteze, ki se ujemajo z že utrjeno predstavo. Od tu dalje pa je le korak do posplošitve: to je "jug" v malem, torej "jug" nasploh, vendar to pot pred domačim pragom. "Jug" je postal moteči dejavnik tradicionalnega vsakdana. Sovraštvo in odklonilni odnos domačina do tujca, krepri pri tujcu ravno tiste vedenjske značilnosti, ki motijo in izzivajo domačina, torej krepijo njegova negativna stališča in na ta način še bolj stopnjujejo

njegov vse bolj odklonilen odnos do tujca. Vse to se stopnjuje do tiste mere, ko postane tujec "grešni kozel" za vse tegobe tega sveta, kajpada tudi za našo krizo. Krizna situacija še dodatno aktualizira vprašanje migrantov in predvsem njihovo vključevanje v novo okolje. Po nekaterih ugotovitvah že v normalnih razmerah deset odstotni delež tujcev v homogeni populaciji predstavlja prag konfliktnosti. Odnos družbe, ki priseljence sprejme, pa je že vnaprej dvoumen. Po eni strani se ta družba zaveda potrebe po delovni sili, ki naj bi opravljala tista dela, ki za njene lastne člane niso več privlačna. Po drugi strani pa se ta družba počuti nelagodno spričo vdora tujega elementa, pri katerem se pripadnost tuji kulturi povezuje z razmeroma nizko kulturno ravni. V obdobju gospodarske krize pa se kulturnim problemom pridružijo še ekonomski. Domačini, posebno tisti, ki so nižje na družbeni lestvici, se čutijo ogrožene v svoji zaposlitvi in prav to nam pojasni znani pojav, da so etnični predsodki običajno najmočnejši pri nižjih družbenih slojih.

Danes so v slovenski postosamosvojitveni družbi vsi etnični predsodki in sovražnosti našli plodna tla za razvoj. Razlogi za to so v glavnem nezaposlenost, politična nestabilnost in stalna negotovost glede prihodnje uspešnosti gospodarstva, pa tudi način kako uradna politika obvladuje in nadzoruje pritek imigrantov in beguncev v Slovenijo. Novi prišleki so se znašli v izredno težkem položaju; kljub temu, da so bili v prejšnjih desetletjih v najboljšem primeru prepoznani za prišleke in neznance, so danes v Sloveniji postali tujci. Pozdravljajo jih v slovenščini, omejujemo jih s pravnimi opredelitvami uradnega statusa, njihova kulturna identiteta pa je dobila negativni predznak in velja za destruktivni vdor v slovensko etnično čistost. Prisotnost množice razseljenih oseb, katerih jezik, način življenja in kulturne vrednote so drugačne od slovenske izkušnje, pomeni prvič v novejši zgodovini slovenske družbe resnično nevarnost diskriminacije in v končni fazi, svari pred uporabo nasilja za urejanje osebne in javne nestrpnosti in sovrašva.

LITERATURA

ALLPORT, G. (1958). *The Nature of Prejudice*. New York: A Doubleday Anchor Book.

DEBELAK, S. (1993). *Policija na prehodu v 21. stoletje: Zbornik s posvetovanja*. Ljubljana: VŠNZ, str. 41-51.

Dozorevanje Slovenske samostojnosti (1995). Ljubljana: Dokumenti SJM, FDV.

DUBKO, J. (1991). *Politično nasilje v luči moralnih utopij in socialno-nravne prakse - Demilitarizacija Slovenije in nacionalna varnost: Zbornik*. Ljubljana: ZPS, str. 57-63.

HARALAMBOS, M., R. HEALD (1989). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus.

HURRELMANN, K. (1993). "Politični protest žspodnje tretine" (razmišljanja o vzrokih nasilja nad tujci)", *Iskanja*, 1993, št. 13: 45-52.

JAKOŠ, A. (1993). *Zunanje in notranje migracije v Sloveniji*. Ljubljana: Urbanistični inštitut R Slovenije.

KLINAR, P. (1975). *Mednarodne migracije*. Ljubljana: FSPN, 1975.

KLINAR, P. (1985). *Mednarodne migracije v kriznih razmerah*. Maribor: Obzorja, 1985.

KLINAR, P. (1987). *Razmerja med razredi, sloji ter etničnimi skupinami z vidika družbene mobilnosti in migracij*. Ljubljana: FSPN - Raziskovalni inštitut.

KLINAR, P. (1993a). "Sodobni trendi mednarodnih migracij", *Teorija in praksa*, 30(5-6): 395-405.

KLINAR, P. (1993b). "Ekonomski, socialni in politični položaj imigrantov", v: *Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin Republike Slovenije: zbornik razprav*. Ljubljana: Birografika BORI, str. 91-100.

KLINAR, P. (1993c). "Sodobne evropske migracije in Slovenija", *Dve domovini/Two Homelands*, Ljubljana, 4: 199-217.

MAKAROVIČ, J. (1984). *Projekt "Velenje 2000" - Sociološke osnove dolgoročnega predvidevanja in planiranja razvoja občine Velenje*, 5. del: *Položaj delavcev iz drugih republik na začasnem delu v občini Velenje*. Ljubljana: FSPN - Raziskovalni inštitut.

- MEŽNARIČ, S. (1986). "*Bosanci*": *A kuda idu Slovenci nedeljom?*. Ljubljana: Krt.
- Naš čas* (1980-1993). Analiza člankov (izpiski iz posameznih števil) rokopis
- MNZ - UIT (1995). *Statistični letopis ONZ za leto 1994*. Ljubljana: MNZ.
- OGRIS, G., M. LAY, N. TOŠ (1995). "Novi nacionalizem na Vzhodu in Zahodu: Slovenija in Avstrija", *Teorija in praksa*, 32(1-2): 20-31.
- Popis prebivalstva, gospodinstev, stanovanj in kmečkih gospodinstev v Republiki Sloveniji v letu 1991*, št. 617 (1994). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko.
- RIZMAN, R. (ur.) (1991). *Študije o etnonacionalizmu*. Ljubljana: Krt.
- SALT, J. (1994). *Curent and Future Trends in International Migration in Europe*. Council of Europe.
- SUPEK, R. (1992). *Društvene predrasude i nacionalizam: Socijalno-psihološka razmatranja*. Zagreb: Globus.
- ŠIBER, I. (1988). *Psihologijski aspekti međunacionalnih odnosa*. Zagreb: Kulturni radnik.
- TAJFEL, H. (1978). *Differentiation between Social Groups: Studies in the social psychology of intergroups relations*. London: Academic Press.
- TOŠ, N. (ur.) (1992). *Slovenski izziv: Rezultati raziskav javnega mnenja 1990-1991*. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnega komuniciranja.
- ULE, M., V. MIHELAK (1995). *Prihodnost mladine*. Ljubljana: DZS.
- "Zakon o tujcih", *Uradni list R Slovenije*, 1991, št. 1.
- "Zakon o državljanstvu Republike Slovenije", *Uradni list R Slovenije*, 1991, št. 1 in 1994, št. 13.

SUKOBI KAO POSLJEDICA MIGRACIJA

SAŽETAK

Proces doseljavanja radne snage, odnosno imigracijski tokovi 60-ih godina, prvi su put u povijesti promijenili Sloveniju u imigracijsko društvo. Doseljavanje se odvijalo pretežito u rudarska i industrijska mjesta. Prema popisu 1991, u Sloveniji je već bilo oko 227.000 trajno nastanjenih doseljenika. Riječ je o imigraciji radne snage, koja je pretežito nekvalificirana i dolazi iz posve tuđe kulturno-povijesne okoline. Nakon osamostaljivanja 1991. Republika Slovenija je donijela dva važna zakona koja su dotaknula selidbene tokove u Sloveniji - Zakon o državljanstvu Republike Slovenije i Zakon o strancima. Danas je Slovenija, s jedne strane, tipična tranzitna država za istočnoevropske i azijske migrante, a s druge je strane tipično imigrantsko društvo za građane iz nekadašnjih jugoslavenskih republika, pogotovo onih iz kriznih područja. Zemljopisni položaj Slovenije ima u migracijskim zbivanjima ulogu tampona za migracijske pritiske iz istoka, usmjerenih na zapad. Danas su u slovenskom poslijeosamostaljenom društvu sve etničke predrasude i neprijateljstva našli plodno tlo za razvitak. Razlozi za to su uglavnom nezaposlenost, politička nestabilnost i neprestana neizvjesnost glede buduće uspješnosti gospodarstva, pa i način kako službena politika svlađuje i nadzire priljev imigranata i izbjeglica u Sloveniju. Prisutnost mnoštava raseljenih osoba, kojih su jezik, način življenja i vrednote drukčije od slovenskog iskustva, znači - po prvi put u novijoj povijesti slovenskog društva - stvarnu nesigurnost od diskriminacije i u konačnoj fazi upozorava na primjenu nasilja u uređivanju osobnih i javnih netrpeljivosti i neprijateljstava.

CONFLICTS AS A RESULT OF MIGRATION

SUMMARY

The processes of immigration of labour force during the 1960s for the first time in history turned Slovenia into an immigration society. Immigration was directed mainly to mining and industrial centres. According to the 1991 census, the number of settled immigrants in Slovenia was already about 227.000. They were for the most part unqualified workers, originating from totally different socio-historical milieux. After gaining independence in 1991, Slovenia passed two important laws, significant also for immigration flows to Slovenia, namely the Citizenship Law of the Republic of Slovenia, and the Aliens Law. Today Slovenia is, on the one hand, a typical transit country for migrants from East Europe and Asia, and on the other hand, a typical immigration society for citizens of the former Yugoslav republics, especially for those from crisis areas. The geographical position of Slovenia plays the role of a buffer for migration pressure from

the East to the West. Today, in Post-Independence Slovenia, all ethnic prejudices and hostility had found fertile ground on which to develop. The reasons for this are mainly unemployment, political instability and permanent uncertainties in regard to future economic success, and also the manner in which the official policy handles and supervises the flow of immigrants and refugees to Slovenia. The presence of masses of displaced persons, which language, way of life and cultural values are different from those of the Slovenian experience, implies - for the first time in the newer Slovenian history - the real insecurity of discrimination, and finally warns us concerning the use of violence in regulating personal and public intolerance and hostility